

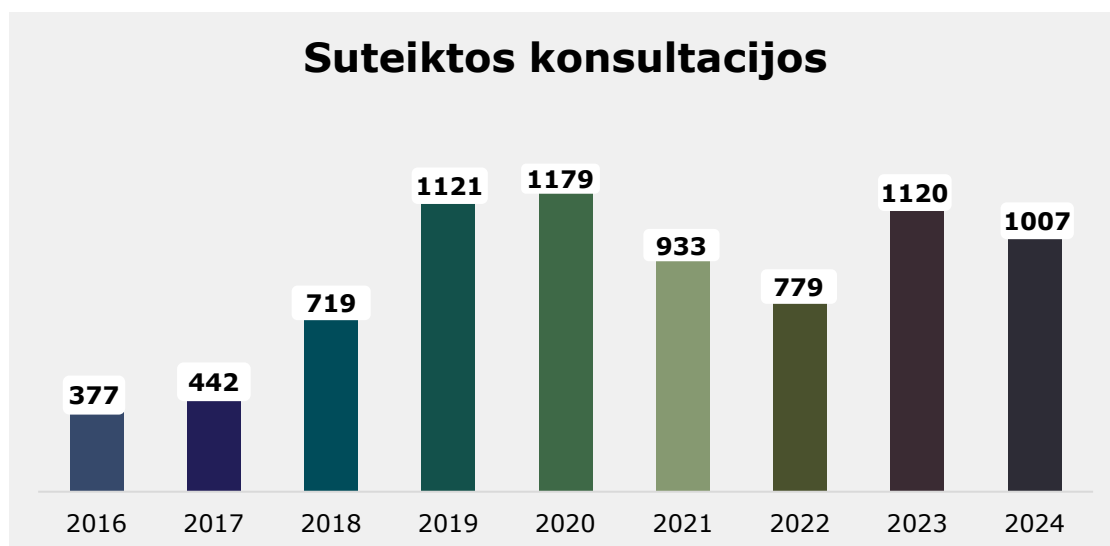
2024 METŲ KONSULTACINĖ VEIKLA

Kaip ir kasmet, Tarnyba 2024 m. aktyviai vykdė konsultacinę veiklą. Kaip į kompetencijas žiniasklaidos teisės ir žmogaus teisių apsaugos žiniasklaidos sferoje telkiančią instituciją, į Tarnybą kreipiamasi ne tik su skundais, bet ir su įvairiais paklausimais, prašymais suteikti konsultacijas bei informaciją visuomenės informavimo srityje. Tarnyba stengiasi, kad šios paslaugos būtų kokybiškos ir prieinamos kuo platesniam visuomenės ratui. Tokiu būdu ne tik didinamas Tarnybos žinomumas visuomenėje, bet ir stiprinamas supratimas apie asmeninių neturtinių žmogaus teisių apsaugą žiniasklaidoje.

Suinteresuotų asmenų konsultavimas ir informavimas žurnalistų etikos inspektoriaus kompetencijai priskirtais klausimais yra reikšminga Tarnybos darbo dalis. Kiekvienas asmuo, kuriam kyla klausimų dėl viešosios informacijos skelbimo, žmogaus teisių apsaugos, saviraiškos ir informacijos laisvės realizavimo visuomenės informavimo priemonėse, gali kreiptis į Tarnybą dėl konsultacijos. Siekiame efektyviai patenkinti kiekvieno į Tarnybą besikreipiančio asmens teisėtus ir pagrįstus lūkesčius. Konsultacijos teikiamos žodžiu (telefonu arba atvykus į Tarnybą), raštu, elektroniniu paštu. Kiekvienas Tarnybos interneto svetainės lankytojas gali užduoti klausimą, palikti pastabą, pateikti pasiūlymą užpildydamas specialią formą, taip pat pateikti užklausą per Tarnybos *Facebook* paskyrą. Tarnybos atstovai kiekvienam operatyviai atsako, suteikia prašomą informaciją ar konsultaciją.

2024 m. Tarnyba iš viso suteikė 1007 konsultacijas (žr. 14 diagramą). Lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, bendras suteiktų konsultacijų skaičius šiek tiek sumažėjo (2023 m. – 1120, 2022 m. – 779, 2021 m. – 931). Kaip ir ankstesniais metais, daugiausia dėmesio sulaukė Reglamento aiškinimo ir taikymo žiniasklaidos srityje klausimai. Tai sudaro apie du trečdalius visų teikiamų konsultacijų. Nors šis asmens duomenų apsaugos reformą įgyvendinęs Europos Sąjungos teisės aktas imtas taikyti dar 2018 m. gegužės 25 d., tačiau Tarnybos veikloje stebime, kad klausimų dėl situacijų, kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos, akademinės, meninės ar literatūrinės saviraiškos tikslais, nemažėja.

14 diagrama

Reglamentas padarė didžiulį poveikį asmens duomenų ir privatumo suvokimui. Tai rodo aukštas ne tik skundų, bet ir konsultacijų skaičius. Didėja duomenų subjektų informuotumas ir lūkesčiai dėl teisės į asmens duomenų apsaugą. Šis visuomenės aktyvumas yra geriausia garantija, kad Reglamentas bus ir toliau veiksmingai įgyvendinamas.

Informacinių technologijų, mokslo, inovacijų, žmonių pasaulėžiūros pokyčiai, dirbtinio intelekto įsigalėjimas lemia, kad atsiranda naujos teisinės problemos, kyla sudėtingų teisinių klausimų, susijusių su žiniasklaida ir visuomenės informavimu. Siekiant įveikti šiuos iššūkius ir užtikrinti kokybišką teisinių konsultacijų teikimą, Tarnybos specialistams būtina nuolat domėtis žiniasklaidos tendencijomis, sekti naujoves, gilintis į aktualiausias tarptautinių ir nacionalinių teismų praktiką. Konsultuojant vis dažnesni atvejai, kai reikalingos sudėtingo naujųjų informacinių technologijų veikimo išmanymo kompetencijos.

Nors atskiro tyrimo dėl Informacijos teikimo gairių žiniasklaidos ir viešojo sektoriaus atstovams, t. y. praktinio pobūdžio gairių dėl informacijos, kuria disponuoja viešajame sektoriuje veikiančios institucijos ir kurioje esama asmens duomenų, teikimo žiniasklaidos atstovams¹ (toliau – Gairės), kurias Tarnyba 2023 metais parengė kartu su Mykolo Romerio universitetu, poveikio vertinimo nėra atlikta, tačiau iš susitikimų ir pokalbių su žurnalistais bei žiniasklaidos asocijuotomis organizacijomis matyti, kad Gairės sutiktos palankiai, kaip reikšmingas ir darbą palengvinantis *soft law* instrumentas. Visi pripažįsta, kad Gairės veikia ir padeda, tačiau reikšmingą Tarnybos teikiamų konsultacijų dalį 2024 metų laikotarpiu ir toliau sudarė suinteresuotų asmenų konsultavimas dėl žiniasklaidos atstovų teisės gauti informaciją iš viešojo sektoriaus subjektų. Žiniasklaidos atstovai vis dar susiduria su problema, kai neteisingai aiškinant Reglamentą, yra nepagrįstai ribojama žurnalistų teisė į informaciją, ypač kai kalbama apie žurnalistinius tyrimus, susijusius su viešaisiais asmenimis, biudžeto lėšų panaudojimu ir pan. Priešingai savo prigimčiai, Reglamentu vis dar naudojamos kaip valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų priedanga, siekiant išvengti žiniasklaidos dėmesio gvildenant viešąjį interesą tenkinančias temas.

Viešajame sektoriuje veikiančios institucijos į Tarnybą dažniausiai kreipiasi su prašymais suteikti konsultacijas, kaip teisingai nustatyti žurnalistų teisės į informaciją ir teisės į duomenų apsaugą pagal Reglamentą santykį. Valdžios ir viešojo sektoriaus atstovams kyla klausimų dėl teiktinų duomenų apimtys, žurnalistų sąvokos, žurnalistinės veiklos apibrėžimo išaiškinimo. Daugiausia neaiškumų Teisės gauti informaciją ir duomenų pakartotinio naudojimo įstatymą įgyvendinančioms institucijoms kėlė vis labiau populiarėjančių laisvai samdomų žurnalistų ir piliečių žurnalistikos atstovų statusas bei jų teisė gauti informaciją, ypač susijusią su asmens duomenimis. Dažnu atveju buvo prašoma paaiškinti, kaip valdžios institucija galėtų įsitikinti, kad informacijos prašantis asmuo yra žurnalistas arba jam prilygintas asmuo, kaip reaguoti į žurnalistų prašymus, kai prašomi pertekliniai duomenys, kaip pritaikyti konkrečius su duomenų tvarkymu susijusius principus, pvz., duomenų kiekio mažinimo principą ir pan.

Pažymėtina, kad teismų praktika yra formuojama ta linkme, jog siekiant atsižvelgti į saviraiškos laisvės svarbą visai demokratinei bendruomenei, su ja susijusias sąvokas, įskaitant žurnalistiką, reikia aiškinti plačiai. Išimtis žurnalistikos veiklai nėra siejama su darbo teisiniais santykiais konkrečioje žiniasklaidos priemonėje ar profesiniu priklausymu žurnalistų profesinei organizacijai. Ji suteikiama kiekvienam asmeniui, užsiimančiam veikla, kurios tikslas – bet koku perdavimo būdu visuomenei skleisti informaciją, nuomones ar idėjas.

Viešojo valdymo kultūra remiasi skaidrumo, atskaitomybės, atvirumo visuomenei principais. Informacijos, kurioje yra asmens duomenų, iš viešojo sektoriaus institucijų prašantys žiniasklaidos atstovai turi užtikrinti teisėtą ir sąžiningą tolimesnį duomenų tvarkymą. Tokia abipusiais įsipareigojimais grįsta viešojo sektoriaus ir žiniasklaidos sąveika duomenų prieinamumo srityje

¹ Žr. <https://www.zeit.lt/data/public/uploads/2023/02/gaires-1.pdf>

geriausiai atspindi saviraiškos laisvės svarbą demokratinėje visuomenėje. Gairės yra rekomendacinio pobūdžio dokumentas. Jos nepretenduoja išspręsti visų Reglamento interpretavimo problemų ar pateikti universalių atsakymų į visus klausimus. Kiekviena duomenų tvarkymo situacija vertinama individualiai, atsižvelgiant į konkrečius ypatumus. Gairės galėtų tapti orientyras, padėsiantis viešojo sektoriaus institucijoms atlikti tinkamą tvarkomų duomenų proporcingumo vertinimą, skaidriai teikti informaciją bei asmens duomenis žurnalistams, užtikrinant tinkamą informacijos laisvės ir asmens duomenų apsaugos pusiausvyrą.

Pastebime, jog esama pažangos ir Gairėmis vis plačiau naudojamosi praktikoje, tačiau siekiant dar labiau palengvinti susikalbėjimą tarp valdžios institucijų ir informacijos prašančių žurnalistų, Tarnyba ir toliau dės pastangas didinti Gairių žinomumą ir jų pritaikomumą praktikoje.

Nemažą dalį Tarnyboje gaunamų prašymų konsultuoti sudaro kreipimaisi dėl asmenų filmavimo (fotografavimo) viešose vietose, renginiuose, ugdymo įstaigose, tokių atvaizdų viešo skelbimo, vaikų nuotraukų platinimo be tėvų sutikimo, asmens vardo, pavardės, atvaizdo, gyvenamosios vietos adreso, automobilio valstybinio registracijos numerio skelbimo, informacijos apie asmens sveikatą, duomenų subjektų teisių visuomenės informavimo priemonių veikloje įgyvendinimo. Ne išimtis buvo ir 2024 metai. Sugriežtinti asmens duomenų teisinės apsaugos reikalavimai išaugino didesnę poreikį konsultuoti dėl tinkamos sutikimo tvarkyti duomenis išraiškos formos, duomenų saugojimo trukmės, vaizdo stebėjimo ir neteisėto informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimo bei viešinimo. Atsižvelgiant į tai, kad asmens duomenų tvarkymui žurnalistikos tikslais Reglamentas taikomas ne visa apimtimi, suinteresuoti asmenys dažnai teiraujasi dėl išimčių, kai teisė į asmens duomenų apsaugą derinama su saviraiškos ir informacijos laisve, sankcijų už duomenų tvarkymo pažeidimus ir pan.

Tarnyboje gauta prašymų suteikti konsultacijas ir dėl atvirų duomenų platformose, kuriose paprastai tvarkomi iš juridinių asmenų registru, valstybės informacinių sistemų ir kitų oficialių šaltinių surinkti duomenys, skelbiamų juridinių asmenų ir su jais susijusių fizinių asmenų asmens duomenų tvarkymo žurnalistikos tikslu. Dėl šios rūšies konsultacijų kreipiasi ir tokių duomenų platformas administruojantys asmenys, ir asmenys, kurių duomenys tose platformose yra viešai skelbiami.

Žurnalistinė veikla gali užsiimti labai platus asmenų ratas, todėl asmens duomenų tvarkymo teisėtumo klausimai dažnai buvo keliami ne dėl žurnalistų, o su šia profesija nesusijusių asmenų, jų parengtos ir paskelbtos informacijos (socialinių tinklų paskyrų valdytojų, turinio kūrėjų, piliečių žurnalistikos atstovų, komentarų autorių ir pan.) atžvilgiu. Nors ir nebūdami žurnalistais, tokie asmenys yra laikomi viešosios informacijos rengėjais (skleidėjais), kuriems taip pat galioja duomenų apsaugos standartai, taikomos teisinės atsakomybės priemonės.

Tęsiantis Rusijos karui Ukrainoje ir iš esmės pasikeitus geopolitinei situacijai, Tarnyboje išliko ženkliai padidėjęs konsultacijų poreikis dėl draudžiamo turinio sklaidos. Padažnėjo klausimų, susijusių su galima dezinformacija, karo propaganda ir kurstymu, baimės ir panikos kėlimu, visuomenės priešinimu, nesantaikos kalba, kurstymu diskriminuoti, sąmokslų teorijomis, proukrainietiškos informacijos sklaidos ribojimais socialiniuose tinkluose. Suinteresuoti asmenys domėjosi visuomenės informavimo priežiūros mechanizmu draudžiamos informacijos sklaidimo atvejais, Tarnybos įgaliojimais, taikomomis poveikio priemonėmis, viešosios informacijos rengėjų ir skleidėjų veiklos sustabdymo ar nutraukimo sąlygomis, teisinėmis procedūromis.

Kaip ankstesniais metais, taip ir ataskaitiniu laikotarpiu, susidomėjimo neprarado teisė būti pamištam internete. Šios teisės įgyvendinimo žiniasklaidoje galimybėmis labiausiai domisi ir siekia reputacijos problemų turintys asmenys. Visuomenės informavimo priemonės naudojami specifinėmis

teisėmis, garantijomis ir išimtimis iš bendrų asmens duomenų apsaugos taisyklių. Nors teisė būti pamirštam yra įtvirtinta Reglamente, tačiau Lietuva šios teisės taikymui, kai asmens duomenys tvarkomi įgyvendinant saviraiškos ir informacijos laisvę, yra įtvirtinusi išimtį. Kai asmens duomenys tvarkomi žurnalistikos tikslu, Reglamento 17 straipsnis („Teisei būti pamirštam“) yra netaikomas. Net teistumo išnykimas nėra pakankama faktinė aplinkybė, galinti įpareigoti interneto svetainės valdytoją „pamiršti“ teistą asmenį. Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino praktiškai absoliučią „teisės būti pamirštam“ išimtį Lietuvoje. Vienintelis atvejis, kai teisė būti pamirštam turi būti praktiškai realizuojama yra tada, kai duomenų subjektas atšaukia sutikimą tvarkyti jo asmens duomenis ir toks sutikimas buvo vienintelis pagrindas tvarkyti jo duomenis. Svarbu pažymėti, kad sutikimo atšaukimas nedaro poveikio sutikimu pagrįsto duomenų tvarkymo, atlikto iki sutikimo atšaukimo, teisėtumui. Be to, asmuo negali reikalauti ištrinti visą žiniasklaidoje paskelbtą turinį remdamasis Reglamentu, nes šis teisės aktas nenumato informacijos, kuri nėra asmens duomenys, pašalinimo pareigos.

Konsultuojant asmenis iš esmės sprendžiami klausimai dėl tinkamo balanso tarp savo teisės siekiančių ginti asmenų teisių gynimo ir laisvės gauti ar skleisti informaciją. Susiduriančių teisių kolizija sprendžiama ieškant teisingos pusiausvyros. Esminiai kriterijai nustatant tinkamą pusiausvyrą yra tinkamas susidūrusių teisių vertybių turinio konkrečioje situacijoje atskleidimas ir proporcingumo siekiamam tikslui principo pritaikymas. Konsultuojantys Tarnybos specialistai turi teisingai identifikuoti teisinę problemą, ją išanalizuoti ir, remdamiesi aktualiausia teismų praktikoje suformuota jurisprudencija, pateikti kvalifikuotą atsakymą.

Tarnyba orientuojasi į teisinį konsultavimą, kaip į pažeidimų prevenciją, o kai pažeidimas jau padarytas – tai yra pirmas ir visiems prieinamas žingsnis į teisinę gynybą. Nereti atvejai, kai pakanka Tarnybos specialisto konsultacijos, kad būtų paskatintas pažeistos teisių ir pareigų pusiausvyros atstatymas. Tokiu būdu situacija neperauga į skundo pateikimo fazę, sutaupoma laiko ir žmogiškųjų resursų, nes rezultatas pasiekiamas net nepradėjus administracinių procedūrų.

Atsižvelgdama į didžiausią susidomėjimą keliančių klausimų srautus, Tarnyba nuolat papildo savo interneto svetainėje skelbiamą rubriką „Dažnai užduodami klausimai (DUK)“, pagal galimybes ir poreikį rengia bei skelbia viešas rekomendacijas, konsultacijas, pranešimus, įrašus Tarnybos *Facebook* paskyroje.

Tarnybos veiklos prioritetais išlieka veiklos efektyvumo, kokybės gerinimas, žinomumo visuomenėje didinimas. Stengiamės pristatyti Tarnybos teikiamą naudą visuomenei, institucijos kuriamą vertę, kokybiško ir profesionalaus darbo rezultatus, indėlį į demokratijos plėtrą. Tarnyba ir toliau orientuosis į rekomendacijų, gairių, konsultacijų teikimą ir panašių visuomenę šviečiančių, edukuojančių bei informuojančių veiklų vykdymą.